

11. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4299, 400 арк.
12. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4300, 355 арк.
13. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4303, 212 арк.
14. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4622, 134 арк.
15. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4624, 94 арк.
16. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4626, 157 арк.

Надійшла до редколегії 17.03.2014

САБЛУК С. А. СОСТОЯНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ НА ТЕРРИТОРИИ ВОСТОЧНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 50-Х ГОДОВ XX В.

Проанализированы основные факторы, определяющие состояние преступности и мотивацию преступных действий на территории восточно-украинских областей во второй половине 50-х годов XX в. Освещены количественные характеристики состояния преступности, а также определено соотношение между разными видами преступлений. Определено влияние условий труда и культурно-бытового обслуживания населения на количество совершённых преступлений.

Ключевые слова: криминология, противоправное поведение, уголовные преступления, состояние преступности, противодействие преступности, правоохранительные органы, урбанизация.

SABLUK S. A. STATE OF CRIME IN THE EASTERN REGIONS OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 50TH CENTURY

This paper analyzes the main factors that determine the state of crime and motivated crimes committed in the eastern regions in the second half of the 50 th century. Highlighted the deal with the quantitative characteristics of the crime and determined the correlation between different types of crimes. Determined the influence of working conditions and cultural and community services on the number of crimes committed.

Keywords: criminology, unlawful behavior, criminal offenses, the state of crime, the fight against crime, law enforcement, urbanization.

УДК 343.97

М. В. САЛАМАТОВА,

здобувач Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, приватний нотаріус Запорізького міського нотаріального округу

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначено фактори соціальної обумовленості криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері нотаріальної діяльності. Проаналізовано характер та ступінь суспільної небезпечності злочинних проявів у сфері нотаріальної діяльності.

Ключові слова: злочинність, соціальна обумовленість, нотаріат, нотаріальна діяльність, криміналізація.

Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності, криміналізація діяння як прояв кримінально-правової політики держави є категоріями, достатньо розробленими у науках кримінально-правового циклу, як в узагальненому вигляді, так і відносно криміналізації окремих протиправних діянь. У різні часи проблемами соціальної обумовленості опікувались такі вчені, як В. А. Владимиров, А. А. Герцензон, П. Ф. Гришанин, П. С. Дагель,

Г. А. Злобін, Г. А. Кригер, Н. Ф. Кузнецова, В. Н. Кудрявцев Ю. І. Ляпунов та інші. В контексті криминологічного дослідження питання соціальної обумовленості кримінальної відповідальності перебуває у нерозривному зв'язку з проблемами виявлення причин та умов існування злочинності та, як наслідок, з проблемами профілактики та протидії злочинності.

Серед підстав соціальної обумовленості криміналізації зазвичай називають наявність

істотної шкоди від учинення певного діяння, розповсюдженість діяння, підвищену загрозу інтересам держави та суспільства, антисуспільну спрямованість відповідної протиправної поведінки, неспроможність боротьби з нею некримінально-правовими засобами, відповідність кримінально-правової заборони очікуванням суспільства і усталеним соціальним нормам поведінки [1, с. 140]. Підтримується у науковій літературі й сукупність передумов для прийняття рішення про запровадження кримінальної відповідальності, на яку свого часу вказував І. М. Гальперін, а саме: вивчення розповсюдженості певних дій та оцінка їх як форми прояву антисуспільної поведінки; встановлення динаміки вчинення цих діянь із урахуванням причин та умов, що їх породжують; визначення матеріальної та моральної шкоди, що завдається такими діяннями; визначення ступеня ефективності правових та неправових заходів боротьби з цими діяннями; встановлення найбільш типових ознак діянь; оцінка можливості правового визначення ознак того чи іншого діяння як елементів складу злочину; встановлення особистісних ознак суб'єктів діянь; визначення можливостей системи кримінальної юстиції щодо боротьби із зазначеними діяннями [2, с. 34].

Однак у найбільш узагальненому формулюванні не викликає заперечень ствердження про те, що вирішальним фактором під час прийняття рішення про віднесення певних діянь до злочинних є характер та ступінь суспільної небезпеки діяння [3, с. 31]. Повною мірою ця думка є справедливою і для криміналізації певних діянь у сфері нотаріальної діяльності.

Завдання цієї роботи – розкрити зміст характеру та ступеня суспільної небезпечності протиправних діянь у сфері нотаріальної діяльності як головного фактора їх криміналізації.

Уявляється, що встановлення кримінальної відповідальності нотаріусів свідомо чи не свідомо ґрунтується на двох підставах: з одного боку – на уявленнях законодавця про шкідливість такого явища, як незаконні дії нотаріусів під час використання ними своїх повноважень; з іншого – на уявленнях про моральний аспект цього явища. Останній викликає особливий інтерес.

З точки зору соціально-економічного та політичного розвитку людського суспільства

появу нотаріату пов'язують із виникненням інституту приватної власності та необхідністю її правового захисту, а також з ускладненням суспільних відносин, що потягло ускладнення процесу доказування під час розгляду спорів у юрисдикційних органах. Це викликало до життя потребу у письмових документах та великому обсягу технічної письмової роботи.

У джерелах із історії нотаріату можна зустріти посилання на те, що перехід до письмового оформлення волі людини був пов'язаний із прагненням уникнення труднощів доказування під час виникнення спорів, конфліктів, тобто на ранніх етапах розвитку інституту письмового засвідчення документів або тих чи інших фактів відповідні документи мали чи не релігійне, сакральне значення, а особи, що вміли складати такі документи, вважались елітою суспільства, наближеною до богів [4, с. 52]. Але, навіть якщо погоджуватись із такими ствердженнями, вони не відповідають на питання: «А чому саме виникла потреба у письмових доказах? Чому простого слова людини стало недостатньо для виникнення, належного виконання взятого на себе зобов'язання? Чому з появою держави виникла потреба у створенні цілої системи, призначеної для вирішення спорів та конфліктів між людьми?».

На наш погляд, відповідь на це питання знаходиться у природі людини як соціальної істоти. Якби людині (не як конкретній особі, а як виду істоти) не було властиво забувати про свої обіцянки чи надане слово, відмовлялись від них, обманувати та зловживати довірою оточуючих, зневажати волею родичів та інших осіб, прагнути збагачуватись за рахунок іншої особи та за найменших зусиль, користуватись фізичною чи юридичною беззахисністю ближнього свого, – інститут нотаріату взагалі не був би потрібний. Справді, навіщо були б потрібні нотаріальні акти, якби усно взяті на себе зобов'язання свосчасно та належно виконувались, а усно висловлена воля спадкодавця була б священною для спадкоємців, навіть якщо вона їх не влаштовувала особисто? Потенційна здатність людини зловживати своїми фактичними та юридичними можливостями на шкоду іншим особам, суспільству в цілому чи державі, становить темний бік людської природи і є джерелом зла, яке постійно присутнє у людському суспільстві. Нотаріат же, разом з іншими пра-

воохоронними органами, покликаний здійснювати захист людини від таких проявів, і тим самим, у філософському розумінні, у протистоянні добра і зла він уособлює добро. Особливістю же нотаріату як інституту захисту прав та законних інтересів людини є те, що такий захист є превентивним. Нотаріальна дія, як правило, вчиняється з метою унеможливити порушення права особи у майбутньому та попередити виникнення спору чи конфлікту. Невипадково нотаріат іноді називають «превентивним правосуддям», а протягом історії свого розвитку він довго розглядався і функціонував як частина судової системи.

Така соціальна роль нотаріату автоматично породжує підвищені вимоги до правил здійснення нотаріальної діяльності та осіб, які безпосередньо нею займаються. Засади справедливості, розумності, добросовісності, що є загальними для правового регулювання відносин між суб'єктами приватного права, в діяльності нотаріату мають особливе значення. Як би пафосно це не звучало, але можна погодитись із тезами, висловленими свого часу на засіданні 89-го Міжнародного конгресу латинського нотаріату, про те, що сама суть цього інституту – це підтримання миру та спокою у суспільстві, а там, де царюють справедливість і свобода, встановлюється також і соціальний мир [4, с. 60].

Функціональна спрямованість нотаріальної діяльності пов'язана з реалізацією суб'єктами цивільних правовідносин своїх прав та законних інтересів із приводу тих чи інших об'єктів цивільних прав: майна, прав на майно, прав на свої або чужі дії, немайнових благ тощо. Зважаючи на соціально-економічне значення того чи іншого об'єкта цивільних прав, законодавець в окремих випадках зобов'язує звертатись до нотаріуса за вчиненням нотаріальних дій, в інших – встановлює лише право заінтересованої особи вжити заходів щодо охорони та (або) захисту своїх прав та законних інтересів шляхом звернення до нотаріуса. Так чи інакше, нотаріус під час посвідчення ним юридично значущих документів та (або) фактів стає юридичним посередником сторін відповідних правовідносин та водночас гарантом законності та безспірності юридичних наслідків дій суб'єктів цивільних правовідносин.

Хоча приватний нотаріус не несе відповідальності за наслідки вчиненої ним нотаріальної дії, якщо особа, яка звернулась за її

вчиненням, подала неправдиву інформацію щодо будь-якого пов'язаного з цим питання, недійсні та (або) підроблені документи, чи не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія (ст. 27 Закону про нотаріат), закон покладає на нього обов'язок зробити все можливе для уникнення таких ситуацій. На згаданому вище Міжнародному конгресі латинського нотаріату були запропоновані так звані «десять заповідей» спільноти латинського нотаріату. Ось вони:

- поважай своє міністерство;
- утримайся, навіть якщо найменший сумнів робить неясними твої дії;
- віддавай належне правді;
- дій обачливо;
- вивчай з упередженістю;
- радься з честю;
- керуйся справедливістю;
- обмежуйся законом;
- працюй з гідністю;
- пам'ятай, що твоя місія спрямована на те, щоб не було спорів між людьми [4, с. 60].

З огляду на таке соціально-правове значення і роль нотаріату у суспільстві та державі, не випадковим є визнання з боку держави юридичної вірогідності за нотаріально посвідченими фактами та документами та встановлення презумпції правомірності й обґрунтованості відповідних нотаріальних дій.

Належне функціонування інституту нотаріату, законність та обґрунтованість у діяльності кожного окремого нотаріуса, чи то державного, чи то приватного, інших осіб, що уповноважені вчиняти окремі нотаріальні дії, є одним із елементів правопорядку у державі, фактором наближення до стандартів правової держави, забезпечує стабільність цивільного обороту і тим самим працює на авторитет державної влади.

У масштабах життя окремої людини діяльність нотаріату, як правило, зачіпає права та законні інтереси, що стосуються майнових і немайнових благ, що забезпечують природне та соціальне буття людини, і в разі втрати цих благ чи іншого порушення прав на них відновити попередній стан або вкрай важко, або взагалі неможливо.

Із наведеного логічно випливає, що будь-які порушення законності у сфері нотаріальної діяльності є неприйнятними як із соціально-політичної, так і з суто правової

точки зору. Використання повноважень і можливостей, пов'язаних зі здійсненням нотаріальної діяльності, всупереч меті, для якої створений та функціонує нотаріат, призводить або до втрати окремими фізичними і юридичними особами власності, або створює перешкоди у користуванні певними майновими правами.

Крім того, як частина корупційної системи зловживання нотаріусом своїми повноваженнями підриває довіру населення до державної влади та існуючої політичної та правової системи. Незважаючи на певний пафос у наведених вище висловах щодо соціальної ролі нотаріату, слід погодитись із тим, що вкрай неприйнятним і небезпечним для суспільства є поширення серед нотаріусів та інших осіб, що займаються професійною незалежною діяльністю, злочинних проявів. Коли державні інститути, чийм покликанням є захист прав та законних інтересів громадян, охорона правопорядку, вдаються до злочинних дій, негативний ефект від цього набагато перебільшує негативні наслідки інших злочинних проявів, оскільки формують у суспільстві неповагу та недовіру до держави та закону, створюють атмосферу беззахисності, стимулюють до зневаги до прав інших осіб. У такому ж руслі розвиваються погляди на суспільну небезпеку зловживань у сфері незалежної професійної діяльності нотаріусів та аудиторів й у російській правовій науці. Суспільна небезпека цього злочину (ст. 202 КК РФ. – М. С.), – пише О. А. Обухов, – полягає у тому, що згадані особи, використовуючи надані ним законом широкі повноваження, за наявності злочинних устремлень здатні дезорганізувати нормальну діяльність комерційних та інших некомерційних організацій, підірвати авторитет представників бізнесу, спричинити істотну шкоду правам та інтересам громадян, що охороняються законом, суспільству, державі [5]. «Підрив авторитету нотаріату, ... створення умов для вчинення інших, нерідко більш небезпечних злочинів (шахрайства, легалізації злочинних доходів та ін.), зловживання, яких припускаються нотаріуси, демонструють високу суспільну небезпеку й вимагають адекватної протидії з боку держави, в тому числі через вжиття заходів кримінально-правового характеру», – продовжує цю думку О. О. Молчанова [6].

Таким чином, шкода, якої зазнають держава, суспільство та окремі особи від злужи-

вання нотаріусами своїми повноваженнями, інших злочинних проявів у нотаріальній діяльності, є настільки багатогранною, глибокою та невідновлювальною, що такий її характер не те що був достатнім для криміналізації відповідних діянь, а просто вимагав цього.

Оцінка ступеня суспільної небезпеки злочинних проявів у нотаріальній діяльності справа є дещо складнішою. Офіційна судова статистика щодо кримінальних та адміністративних справ, де суб'єктами відповідальності є нотаріуси чи інші особи, уповноважені на вчинення окремих нотаріальних дій, є вкрай скудною. Йдеться лише про одиничні випадки, які не дають уявлення про реальну картину злочинності у сфері нотаріальної діяльності. Водночас до засобів масової інформації регулярно потрапляють відомості про ті чи інші зловживання з боку нотаріусів, і кількість таких повідомлень останнім часом зростає. Таку різницю між оперативними та офіційними даними можна пояснити, звичайно, високим рівнем латентності злочинів у сфері нотаріальної діяльності. При цьому у такому випадку латентність має джерелом не лише звичайне прагнення злочинців та пов'язаних з ними осіб приховувати свою діяльність, а самими вимогами закону про тайну нотаріальної дії та фактично закритий, «кастовий», родинний характер професії нотаріуса, а також наявність так званої корпоративної етики, яка в цьому випадку може тлумачитись окремими особами як необхідність не піддавати гласності негативні явища у нотаріаті.

Так чи інакше, навіть незначна поширеність злочинів у сфері нотаріальної діяльності не робить окремі злочинні прояви менш небезпечними, що, у свою чергу, виправдовує встановлення кримінальної відповідальності за них.

Наведене вище дозволяє констатувати, що криміналізація протиправних діянь у сфері нотаріальної діяльності в Україні є виправданою та обгрунтованою, оскільки обумовлена характером та ступенем небезпеки таких діянь та їх наслідків для держави, суспільства, фізичних та юридичних осіб.

Для держави суспільна небезпека злочинності у сфері нотаріальної діяльності полягає у підриві авторитету державної влади, зміцненні її корумпованості, зменшенні довіри населення до правової системи.

Для суспільства злочинність у сфері нотаріальної діяльності становить небезпеку через

порушення нормального режиму цивільного обороту, створення перешкод у здійсненні господарської діяльності, створення передумов для вчинення інших злочинів та інших посягань на майнові права фізичних та юридичних осіб.

Інтереси громадян та юридичних осіб також зазнають шкоди від злочинів, що вчи-

няють у сфері нотаріальної діяльності. Порушення внаслідок таких злочинів майнових прав окремих осіб характеризується тим, що відновити попередній стан і тим самим захистити права потерпілого від злочину або неможливо, або вкрай утруднено.

Список використаних джерел

1. Бугаев В. А. Социально-правовая обусловленность уголовной ответственности за причинение имущественного вреда путем обмана или злоупотребления доверием / В. А. Бугаев // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т. 26, № 1. – С. 140–146.
2. Гальперин И. М. Наказание: социальные функции, практика применения / И. М. Гальперин. – М. : Юрид. лит., 1983. – 208 с.
3. Фелелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний / П. А. Фелелов // Советское государство и право. – 1970. – № 11. – С. 31–35.
4. Ахромеева О. В. Гражданско-правовые и нравственно-религиозные аспекты исторического становления и развития нотариата как института государства и права / О. В. Ахромеева, С. О. Звонок // Нотариальный Вестник. – 2007. – № 2. – С. 52–60.
5. Обухов А. А. Злоупотребление полномочиями частными нотариусами и аудиторами: основания криминализации, проблемы квалификации и дифференциации ответственности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Обухов Александр Андреевич. – Н. Новгород, 2004. – 24 с.
6. Молчанова О. О. Уголовная ответственность нотариусов за злоупотребление полномочиями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Молчанова Елена Александровна. – Рязань, 2010. – 24 с.

Надійшла до редакції 23.04.2014

САЛАМАТОВА М. В. СОЦИАЛЬНАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ КРИМИНАЛИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНЫХ ДЕЯНИЙ В СФЕРЕ НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Определены факторы социальной обусловленности криминализации общественно опасных деяний в сфере нотариальной деятельности. Проанализированы характер и степень общественной опасности преступных деяний в сфере нотариальной деятельности.

Ключевые слова: преступность, социальная обусловленность, нотариат, нотариальная деятельность, криминализация.

SALAMATOVA M. V. SOCIAL CONDITIONALITY OF SOCIALLY DANGEROUS ACTS' CRIMINALIZATION IN THE SPHERE OF NOTARY ACTIVITY

The issues of criminalization of socially dangerous acts in the sphere of notary activity are researched in the article. Factors of social conditionality of such criminalization are determined. The author analyzes the character and degree of criminal offenses' social danger in the sphere of notary activity.

Special attention is paid to the fact that the potential ability of a person to abuse his/her factual and legal capacity to harm others, society in the whole or the state, is the dark side of human nature. It is the source of evil that is constantly present in the society. Notary along with other law enforcement agencies is intended to protect a human being against such manifestations, and thus, in the philosophical sense, within the confrontation between good and evil, it embodies good. The notary's feature as an institution of protecting human rights and legitimate interests is that such a protection is preventive. Notary act as a rule is committed aiming to make impossible the violation of human right in the future and to prevent a dispute or conflict.

It is noted that the proper functioning of the notary institution, the legality and validity within the activity of each notary either public or private, other persons authorized to perform certain notary acts is one of the elements of law and order in the country, a factor approaching the standards of the rule of law country, it ensures the stability of civilian turnover and thus, it works on government's authority. Damage that have the state, society and individuals when notaries abuse their powers and from other criminal acts in the notary's activity is so multi-faceted,

deep and non-renewable, so that its character is not something that is sufficient for the criminalization of the relevant acts, but simply demands it.

Evaluation of public danger of criminal offenses in notary activity is the case that causes certain difficulties. Official court statistics on criminal and administrative cases, where notaries or other persons authorized to commit certain notary acts are the subjects of liability, is extremely poor.

It is stated that the criminalization of illegal acts in the sphere of notary activity in Ukraine is justified and reasonable, because it is specified by the character and degree of the danger of such acts and their consequences for the state, society, physical and legal entities.

Keywords: *crime, social conditionality, notary, notary activity, criminalization.*